

УДК 343.3/.7:004.056 (477)

БАТИРГАРЕЄВА В.С., доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, головний науковий співробітник НДІ інформатики і права НАПрН України, директор НДІ ВПЗ ім. академіка В.В. Сташиса НАПрН України

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ПОШИРЕННЮ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ПАНДЕМІЇ COVID-19)

***Анотація.** У статті на прикладі гуманітарної кризи світового масштабу, пов'язаної із пандемією CoVID-19, представлені основні напрями протидії поширенню дезінформації, яка нерідко створює загрозу національній безпеці держав. До таких напрямів віднесено організаційно-інституційний, правовий та просвітницько-виховний.*

***Ключові слова:** інформаційний простір, дезінформація, пандемія CoVID-19, інфодемія, кібербезпека.*

***Summary.** The article uses the example of the global humanitarian crisis related to the CoVID-19 pandemic to present the main directions for counteracting the spread of misinformation, which often poses a threat to the national security of states. Such directions include organizational and institutional, legal and educational.*

***Keywords:** information space, misinformation, CoVID-19 pandemic, infodemia, cybersecurity.*

***Аннотация.** В статье на примере гуманитарного кризиса мирового масштаба, связанного с пандемией CoVID-19, представлены основные направления противодействия распространению дезинформации, которая нередко создает угрозу национальной безопасности государств. К таким направлениям отнесены организационно-институциональное, правовое и просветительно-воспитательное.*

***Ключевые слова:** информационное пространство, дезинформация, пандемия CoVID-19, инфодемия, кибербезопасность.*

Постановка проблеми. Чисельні проблеми людства, що, з одного боку, стали наслідком процесів глобалізації сучасного світу, а з другого – виявилися умовою пришвидшення настання ери цієї глобалізації, посилили дію такого потужного та часто непередбачуваного побічного ефекту, визначення якому “дезінформація”. Зазначений феномен, як небезпечний для соціального організму вірус, здатний в геометричній прогресії за нетривалий час поширюватися в інформаційному просторі, паразитуючи насамперед на болісних проблемах світу в цілому, окремих регіонів і країн. Останнім часом завдання адекватної рефлексії світової спільноти на будь-які випадки дезінформації, фреймом для яких якраз і стає глобалізаційна картина сучасного соціуму, поєднується із необхідністю вирішення проблеми приборкання пандемії CoVID-19. Такий тандем дезінформації та пандемії, окрім іншого, відтепер має братися до уваги у розробці будь-якого сценарію розвитку економічних, політичних та кримінальних реалій як національного, так і планетарного масштабів. Зазначені явища у своїй сукупності виявилися свого роду невідомими перемінними глобального характеру, що несподівано вплинули, у тому числі, й на визначення вектору прогнозних розрахунків майбутнього кількісно-якісного стану злочинності (принаймні на найближчу перспективу) та розробку стратегій запобігання їй. Разом із тим небезпека такого тандему полягає і в тому, що за принципом дії ланцюгової реакції дезінформація вже у теперішній час призводить до нового рівня ескалації напруження ситуації – інфодемії, яку можна охарактеризувати як масовий психоз в умовах глобалізації, коли навіть

незначний інформаційний поштовх (тим більше підкріплений відверто неправдивим контекстом) стосовно ключової у конкретний момент проблеми здатний за короткий час зруйнувати весь світопорядок, що вже встиг перетворитися на подібність глобального соціального організму, до того ж ураженого чисельними соціально-економічними, військово-політичними та соціоморальними хворобами.

Для того щоб історія людства в умовах чисельних викликів і загроз XXI ст., в оркестровці яких провідна партія сьогодні належить пандемо-інфодемії CoVID-19, не перетворилася остаточно на соціальний "титанік", треба звернутися до аналізу сутності явища дезінформації та логіки множення небезпеки інфодемічного хаосу, у першу чергу, за допомогою сучасних технологічних можливостей інформаційного простору. Це необхідно так само й для того, щоб розробити ефективні заходи протидії цьому лиху, якими, зокрема, є й юридична відповідальність за дії, пов'язані з навмисним поширенням дезінформації.

Результати аналізу наукових публікацій. Аналізуючи природу поширення дезінформації, особливо в умовах так званої гуманітарної кризи, яка сьогодні зумовлена пандемією CoVID-19 та її наслідками, не можна не спиратися на той фундамент знань, що був зведений під час дослідження закономірностей функціонування та розвитку інформаційного простору як такого. При цьому неабиякий інтерес представниками різних дисциплінарних площин приділяється тим загрозам, що супроводжують практично неконтрольований процес нарощування потужностей медіапростору та викликають необхідність розробки заходів кібербезпеки. Отже, у цій сфері до основних дослідницьких дискурсів можна віднести: загальні питання діджиталізації суспільства та сфери права, зокрема [1 – 4]; шляхи зниження ризиків від інформаційного вандалізму, криміналу та тероризму [5; 6]; віктимізацію користувачів Інтернет-простору та питання інформаційної грамотності і гігієни [7; 8]; необхідність глобального реагування на кіберзлочинність [9 – 12]; аналіз природи та встановлення відмінності між явищами, що позначаються англійською як *misinformation* та *disinformation* [13; 14]; способи і швидкість поширення дезінформації у соціальних мережах та вимір довіри до джерел повідомлень [15; 16]; інформаційне протистояння великих соціальних груп та публічну дипломатію [17; 18]; тощо. Окремо слід наголосити на дослідженнях, присвячених стану злочинності та появі нових правопорушень, що з'являються саме під час гуманітарних криз [19 – 23]. Водночас ситуація, пов'язана із запровадженням карантинних заходів і суворих обмежень у зв'язку з пандемією CoVID-19, підштовхує людство зайвий раз замислитися над характером і масштабами тієї шкоди, яку здатна завдати дезінформація, породжена будь-якою гуманітарною кризою чи то світового рівня, чи то навіть локального характеру. У цій ситуації невідкладно має наставати певна реакція, образно кажучи, інформаційних фільтрів, які активізуються зацікавленими учасниками медіапростору з тим, щоб ефективно протидіяти дезінформаційним джерелам.

Метою статті є підсумок аналізу небезпеки інфодемічного хаосу, який створюється внаслідок процвітання явища дезінформації, та, спираючись на міжнародний і національний досвід, ініціативи та пропозиції, окреслення векторів можливої протидії дезінформації, які здатні скоротити масштаби ураженості суспільства неправдивою інформацією, що може привести сьогодні до розлогої палітри вкрай непередбачуваних наслідків.

Виклад основного матеріалу. Для України створення системи надійного захисту від будь-яких дезінформаційних потоків уявляється важливим у зв'язку з обранням нашою державою курсу на інтеграцію з Європейським Союзом, засадою існування якого

є, у тому числі, й невід'ємне право людини на отримання достовірної інформації. Створення такої системи стає дуже важливим в умовах, коли дезінформація про коронавірус заповнила інформаційний простір, особливо соціальні мережі Інтернету, що є головними комунікаторами для користувачів всесвітньої павутини.

У законодавстві України немає чіткого визначення явищу дезінформації та фактично не передбачено серйозних правових наслідків за її поширення, навіть незважаючи на наявність чисельних гуманітарних криз, які зачіпають нашу країну, та положення Доктрини інформаційної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 25 лютого 2017 р. № 47/2017, про боротьбу з дезінформацією та деструктивною пропагандою з боку Російської Федерації як один із пріоритетів державної політики в інформаційній сфері. Тобто навіть перебуваючи у стані надання відсічі та стримування збройної агресії на Сході нашої країни, визнаючи необхідність проведення нагальних реформ у безпековій сфері, а до того ж й переживаючи тяжкі наслідки поширення небезпечного вірусу, у теперішній час фактично не можна ефективно протидіяти поширенню дезінформації.

Однак перш ніж визначитися з можливими напрямками протидії остінній (особливо в ситуації, в якій зараз перебуває Україна), треба чітко зрозуміти, що представляє собою феномен дезінформації, адже навіть визначення цього феномену набуває різного забарвлення у тих чи інших системах суспільно-політичного виміру. Так, якщо звернутися до енциклопедичної літератури, виданої за радянських часів, то можемо побачити, що під дезінформацією мали на увазі поширення спотворених або завідомо неправдивих відомостей для досягнення (у буржуазному суспільстві) військових (введення противника в оману) або інших цілей [24, с. 372]. Ближче до істинного змісту розглядуваного явища є, напевно, таке його визначення: дезінформація – завідомо неправдива інформація, що надається противнику або діловому партнеру для більш ефективного ведення бойових дій, співпраці, перевірки на витік інформації і напрямок її витоку, виявлення потенційних клієнтів “чорного ринку” тощо [25]. Проте і це визначення, на наш погляд, є неповним. Адже за його межами залишаються, власне, процес впливу за допомогою неправдивої інформації на свідомість окремих осіб, великих груп осіб або навіть населення країни, регіону, світу, а так само результати подібного впливу. Причому, якими б не були неправдиві відомості, способи та засоби їх поширення, а також цільова аудиторія впливу, однак мета, яку переслідує “генератор” дезінформації, як правило, завжди одна, а саме: “мішень” має здійснити дії або відмовитися від їх вчинення саме у такий спосіб, як це вигідно, умовно кажучи, маніпулятору. Разом із цим побічним “ефектом” дезінформаційного впливу найчастіше виступає страх, обурення, злість, занепокоєння, засмучення, дезорієнтація, фрустрація та ін. Звісно ж, своєю поведінкою, зумовленою впливом дезінформації, суб'єкти, на які спрямована остання, лише погіршують певну ситуацію, свій власний стан, вдаючись до помилкових дій та приймаючи неправильні рішення.

Таким чином, все це може мати вельми негативні і навіть тяжкі наслідки для окремої особи, суспільства, держави чи держав. При цьому можна зазначити про достатньо різні види дезінформації, починаючи від відвертого підбурювання до насильства, геноциду та поширення неправдивої інформації, покликаної зачепити націоналістичні струнки в душах людей, і закінчуючи навмисним спотворенням інформації для формування громадської думки [26]. З останнім проявом дезінформації у теперішній час ми особливо часто маємо справу. Це зумовлено тим, що після спалаху коронавірусної хвороби наприкінці 2019 р. і ще до часу офіційної об'яви у світі пандемії, в Інтернеті, різного роду соціальних мережах і месенджерах стали

поширюватися неправдиві повідомлення про походження, масштаби поширення, профілактику, лікування та різні інші аспекти захворювання внаслідок інфікування цим вірусом. Також набули популярності так звані конспірологічні теорії змови та висловлювання ненависті. Як підкреслюють зарубіжні фахівці K. Usher, J. Durkin та N. Bhullar, тривога і страх, пов'язані з інфекцією, можуть призвести до актів дискримінації [27, с. 315]. Наприклад, S.-Y. Ren *et al.* відзначають, що мешканці Ухані зазнають нападів із боку інших китайців і звинувачуються в спалаху CoVID-19; китайці з тих пір піддаються міжнародній стигматизації [28]. Свого часу, за свідченням S. Monson, спалах лихоманки Ебола в 2014 р., що вважався проблемою африканського походження, призвів до дискримінації осіб африканського походження [29]. До речі, об'єктом стигматизації і дискримінації можуть виявитися й конкретні люди, які заразилися хворобою. В Україні відомі випадки, коли домівки, в яких проживають інфіковані або навіть особи з підозрою на інфекцію, помічалися так званими “інформаційними листівками” [30]. І одразу ж на проросійських сайтах з'явилися повідомлення про те, що вже на сотнях домівок в Україні наклеєні відповідні “мітки”^{*}. І таких прикладів, на жаль, чимало.

Отже, на прикладі ситуації із коронавірусом спробуємо систематизувати можливі заходи протидії поширенню відповідної дезінформації, які, на наш погляд, доцільно брати у подальшому за основу під час розробки дієвих стратегій запобігання фактам поширення будь-якої дезінформації у нашій країні.

Перший напрям протидії поширенню дезінформації назвемо організаційно-інституційним. Його сутність полягає в тому, що зацікавлені учасники медіапростору активно вживають спеціальних заходів щодо спростування дезінформації та забезпечення від неї на майбутнє. Як правило, цим займаються як офіційні структури різного рівня, форми та призначення (міжнародні, національні, регіональні та ін.) та їх представники, так й окремі неформальні учасники (інституції) медіапростору, інформаційна репутація яких серед користувачів відповідних інформаційних ресурсів є високою. Наприклад, найбільші технологічні компанії Facebook, Google і Microsoft, а також LinkedIn, Reddit, Twitter і YouTube повідомили у спільній заяві, що вони взаємодіють з метою протидії шахрайству і дезінформації про новий тип коронавірусу, відсилаючи користувачів соціальних мереж, які коментували відповідні пости, ставили під ними лайк або ділилися цією інформацією з будь-яким, на сторінку “Руїнівники міфів” на сайті Всесвітньої організації охорони здоров'я [31]. До речі, згадані інтернет-платформи є учасниками так званого Кодексу поведінки проти дезінформації, започаткованого Єврокомісією у 2019 р., до якого запросили приєднатися так само представників бізнесу, рекламні агенції та інших представників інформаційної галузі [32]. У свою чергу, чимало друкованих видань із платною підпискою на свої матеріали (наприклад, The New York Times, Bloomberg та ін.) відкрили вільний доступ до інформації щодо коронавірусу, розміщеної на їх офіційних сайтах [33; 34]. Водночас не слід відкидати й технічну можливість блокування роботи певних платформ, що використовуються для поширення дезінформації. Звісно ж, координально проблему у такий спосіб вирішити неможливо, однак за допомогою такого кроку вдасться забезпечити “утримання” розглядуваної проблеми на певному “допустимому” рівні, який не призведе до створення ситуації загрози національним інтересам держави та інтересам окремих громадян.

---

^{*} Від авт. З етичних та правових міркувань нами не наводяться посилання на ці сайти.

Вагома роль офіційних джерел якісної інформації також визначається й у спеціальній літературі. Так, наголошується, що проблему дезінформації, тривоги населення та чуток повинні вирішувати посадовці органів охорони здоров'я (Madhav *et al.* (2017)) [35, с. 328] та що моніторинг неофіційних джерел інформації, включаючи неправдиві відомості у вигляді чуток, є корисним особливо в тих регіонах, де прогалини в системі охорони здоров'я є значними (Samaan *et al.* (2005)) [36]. Свого часу, коли стався спалах пташиного грипу, Західно-Тихоокеанське регіональне бюро ВООЗ стало координаційним центром із виявлення дезінформації (чуток) і координації їх розслідувань у регіоні [36, с. 463].

Виконуючи функцію щодо неупередженого інформування громадськості з приводу криміногенної обстановки в європейському регіоні під час пандемії, така інституція, як Європол, попутно вносить свій внесок у розвінчання багатьох чуток, пов'язаних із протіканням хвороби. Нприклад, нещодавно Європол опублікував доповідь під назвою “Pandemic Profiteering: How Criminals Exploit the CoVID-19 Crisis” (“Пандемічний спекулянт: як злочинці експлуатують кризу CoVID-19”, березень 2020), в якій стисло викладено позицію аналітиків Європолу щодо головних змін у кримінальній дійсності пандемічного періоду. Зокрема, відзначається, що правопорушники швидко скористалися можливостями, які відкриває криза, адаптуючи до цього свою злочинну діяльність або вдаючись до вчинення нових злочинних дій. Чинниками, що впливають на зазначені зміни, зокрема, є: високий попит на певні товари, як-от: захисне спорядження та фармацевтична продукція; зниження мобільності і потоку людей до ЄС або транзитом через ЄС; залишення громадян дома та дистанційний характер роботи з використанням можливостей Інтернет-простору; непомітність деяких кримінальних дій та їх перенесення у домашні умови або на он-лайн-пристрої внаслідок обмежень у суспільному житті; вразливість людей через підвищення тривоги і страху; скорочення поставок певних незаконних товарів до ЄС [37]. При цьому, ґрунтуючись на інформації, наданій державами-членами ЄС та власними експертами, Європолом робиться висновок про зростання кіберзлочинності, шахрайства, продажу контрафактної медичної та санітарно-гігієнічної продукції, засобів індивідуального захисту та формування нового, так званого карантинного типу організованої злочинності, коли групи правопорушників реалізують цілі схеми, видаючи себе за представників органів влади та медиків із метою вчинення шахрайства і крадіжок [37]. Можна зробити висновок, що у підґрунті багатьох із перелічених злочинних трендів знаходиться таке фонове явище правопорушень, як дезінформація.

Так само у березні 2020 р. Європейська служба зовнішніх зв'язків (European External Action Service) підготувала Спеціальний звіт під назвою “Дезінформація про коронавірус – короткий огляд інформаційного середовища”, в якому робиться огляд найбільш поширених неправдивих наративів, на кшталт таких, що коронавірус – біологічна зброя певних країн; поширення інфекції походить із США; спалах хвороби викликаний мігрантами, що перебувають на території ЄС; CoVID-19 є наслідком розвитку 5G; Шенгенська зона припинила своє існування тощо. При цьому у зазначеному Звіті підкреслюється, що уряди та органи охорони здоров'я намагаються надавати достовірну інформацію про коронавірусну інфекцію CoVID-19, а соціальні мережі шукають ефективні способи просування цього контенту, одночасно видаляючи сумнівний контент або знижуючи його пріоритет [38].

Таким чином, моніторинг медіапростору та виявлення в ньому дезінформації має спрямовуватися: по-перше, на зниження потенціалу цього явища впливати на розум та емоції людей; по-друге, на посилення відповідної роботи з інформування громадськості

та посадових осіб про стан епідемічної ситуації в країні; по-третє, на сприяння швидкому реагуванню відповідних суб'єктів щодо випадків подібної неправдивої інформації та підвищення готовності своєчасно посилити заходи з охорони громадського здоров'я.

Другий напрям протидії поширенню дезінформації позначимо, як правовий. За справедливим зауваженням О.О. Костенко, “очевидно, сьогодні потребують вирішення проблеми реалізації кримінальної відповідальності за поширення такої дезінформації, яка може провокувати масові заворушення, громадянські конфлікти, паніку у суспільстві, деструктивні громадянські акції, міжнаціональну ворожнечу тощо” [39, с. 299]. Напевно, законодавчий рівень слід визнати як найбільш радикальний метод протидії поширенню дезінформації щодо ситуації із пандемією CoVID-19.

Щоб оцінити можливості цього напрямку, треба проаналізувати стан правового забезпечення протидії дезінформації на теперішній час. Звернемося, наприклад, до досвіду Сполучених Штатів Америки, де наприкінці 2016 р. приймається Закон про протидію іноземній пропаганді та дезінформації (Countering Foreign Propaganda and Disinformation Act) [40]. Одним із результатів прийняття зазначеного закону стало утворення Global Engagement Center (Центру глобальної взаємодії), метою якого визначено координацію дій уряду США щодо боротьби з пропагандою та дезінформацією іноземних держав і терористичних організацій. Сьогодні серед заходів цього Центру значиться й протидія конспірологічним версіям причин походження та поширення пандемії коронавірусу [41].

Цікаво навести й досвід деяких інших країн. Якщо звернутися до останніх подій у Китаї, то в цій країні в умовах поширення епідемії дезінформація в соціальних мережах була визнана кримінальним правопорушенням, про що на початку березня 2020 р. внесено відповідну поправку до кримінального закону [42, с. 4]. Аналогічний закон прийнято й в Індонезії. Строком ув'язнення на п'ять років або штрафом близько 800 дол. США може закінчитися публікація неперевіреної інформації про поширення коронавірусу у Саудівській Аравії [42, с. 4].

Так само кримінальна відповідальність за поширення такої дезінформації передбачено у низці країн постадянського простору. Наприклад, в Узбекистані особам, винним у поширенні неправдивої інформації, може загрожувати покарання у виді штрафу від 4,6 до 9,2 тис. дол. США, обов'язкові громадські роботи до 360 год., виправні роботи або навіть позбавлення волі строком до трьох років. У Молдові заборонено висловлювати власну думку про коронавірус під час різноманітних дебатів і ток-шоу, а тому мас-медіа зобов'язали давати тільки затверджену владою інформацію. За посилання на інформацію, взяту не з офіційних джерел, вірменським ЗМІ загрожує штраф у розмірі від 1016 до 1626 дол. США [42, с. 4]. Справедливості заради треба навести і спроби РФ боротися з поширенням завідомо неправдивої інформації, що, звісно ж, може стосуватися й ситуації, пов'язаної із пандемією CoVID-19. У квітні 2020 р. до КК РФ введено дві нові статті 207.1 “Публічне поширення завідомо неправдивої інформації про обставини, що становлять загрозу життю та безпеці громадян” та 207.2. “Публічне поширення завідомо неправдивої суспільно значущої інформації, що спричинило тяжкі наслідки” [43].

Завершити стислий огляд протидії поширенню дезінформації за допомогою правових засобів слід аналізом вітчизняної практики. На наш погляд, внаслідок відсутності у чинному законодавстві України відповідальності за систематичне умисне поширення дезінформації наразі назріла потреба у прийнятті законопроекту “Про протидію дезінформації”. Нещодавно такий документ був презентований Міністерством

культури, молоді та спорту України. Метою цього документа є захист інформаційного простору України від дезінформації та гібридних загроз із питань, які становлять суспільний інтерес і стосуються національної безпеки, територіальної цілісності, суверенітету, обороноздатності України, права українського народу на самовизначення, життя та здоров'я громадян, довкілля тощо [44]. У проекті цього Закону України наводиться достатньо непогане визначення дезінформації, під якою слід розуміти недостовірну інформацію з питань, що становлять суспільний інтерес, зокрема стосовно національної безпеки, територіальної цілісності, суверенітету, обороноздатності України, права українського народу на самовизначення, життя та здоров'я громадян, стану довкілля [44]. Із цього визначення можна зробити висновок, що не будь-які неправдиві відомості можуть набувати "статусу" дезінформації, а лише ті, що зачіпають основи національної безпеки, базові права народу та окремих осіб, придатність довкілля бути безпечним для людини та всього живого. Як правило, дезінформація вирізняється якістю "масовості", тобто вона є доступною для необмеженого (фактично невизначеного) кола осіб. І будь-яка особа має можливість отримати доступ до неї у будь-який час та з будь-якого місця.

Повторимося, але факти дезінформації сьогодні знаходяться нібито над законом, адже чинне законодавство України не передбачає навіть можливості звернутися будь-кому до суду з приводу поширення такої неправдивої інформації. Іншими словами, немає ані відповідної нормативної бази, ані механізму захисту будь-кого від неї. Це, власне, й спонукає замислитися над проблемою захисту від дезінформації.

У проекті зазначеного вище Закону України пропонується встановити адміністративну відповідальність за поширення дезінформації, порушення правил спростування, надання відповіді та вимог прозорості, а так само встановити кримінальну відповідальність за системне та умисне масове поширення дезінформації. Що стосується кримінальної відповідальності, то розробниками законопроекту запропоновано за систематичне умисне масове розповсюдження завідомо недостовірних повідомлень про факти, події або явища, що становить загрозу національній безпеці, громадській безпеці, територіальній цілісності, суверенітету, обороноздатності України, права українського народу на самовизначення, життя та здоров'я громадян, стану довкілля у період відсутності повного контролю України за її державним кордоном карати штрафом від 5 тисяч до 10 тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян або виправними роботами від 1 до 2 років. Разом із цим передбачено і низку кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих обставин, серед яких: систематичне умисне масове розповсюдження дезінформації з використанням комп'ютерних програм, призначених для автоматичного масового розповсюдження інформації (ботів), спеціально організованої системи (групи) облікових записів або користувачів інформаційних послуг, засобів умисного фальшування (підробки) джерел інформації, фінансування подібних дій та вчинення таких дій повторно або у складі організованої злочинної групи, настання тяжких наслідків чи спричинення матеріальної шкоди у великому розмірі [44].

Можливо, якість законодавчої техніки та багатьох положень й викликає серйозні зауваження, проте це перший крок на шляху протидії суспільно небезпечному явищу, яким сьогодні, безумовно, є дезінформації в умовах пандемії CoVID-19. Проте одними лише кримінально-правовими засобами здолати це явище не уявляється можливим, тому необхідним уявляється й дослідження феномену дезінформації та її різновидів із позиції кримінологічної доктрини.

Нарешті, ще одним важливим напрямом протидії поширенню дезінформації із приводу пандемії CoVID-19 є виховна та просвітницька діяльність. Чимало експертів в галузі боротьби із дезінформацією закликають користувачів Інтернет-простору дотримуватися так званої інформаційної гігієни, надаючи пораду – звертатися насамперед лише до перевірених професійних акаунтів новинних, урядових і відомих громадських організацій, оскільки доступ до неофіційної інформації може сприяти подальшому, часто непотрібному неспокою та паніці [45]. Водночас не можна не зазначити, що розвиток медіаграмотності є вельми тривалим процесом, пов'язаним із доданням “рефлексу Земмельвейса” [46], сутність якого полягає в тому, що люди бажають вірити перш за все тим фактам, які їм з якихось причин подобаються. До того ж щоб змінити ставлення людей до певної інформації, сформувати відповідні навички розпізнавати недоброякісну інформацію та критично ставитися до неї, напевно, потрібні значний час та наполеглива просвітницька робота в цьому напрямку. Тому роботу з підвищення загальної медіаграмотності треба починати ще з дитинства, оскільки можливості медіапростору сьогодні є інструментом комунікації навіть у дітей дошкільного віку. Логічно постає запитання: хто повинен проводити подібну роботу? На наш погляд, відповідними суб'єктами у цьому разі мають стати представники технологічних компаній (Facebook, Google, Microsoft, You Tube та ін.), провайдери, ЗМІ, зокрема електронні, спеціалізовані організації, що викривають дезінформацію, інформаційні волонтери, блогери, педагоги, представники органів влади та багато інших інституцій сучасної комунікації. При цьому особлива роль має відводитися саме блогерам, адже, як зазначають фахівці, “часто люди довіряють більше блогерам, ніж традиційним джерелам інформації. Враховуючи цей ступінь довіри, лідери думок здатні спільно зупинити хвилі дезінформації та чуток” [47]. У такій ситуації люди (особливо в ситуаціях, подібних тій, в якій зараз перебуває світ) мають взяти за правило – шукати кілька інформаційних джерел (ЗМІ, перевірени акаунти у соціальних мережах, що існують вже тривалий час, офіційні сайти тощо), приділяючи пильну увагу тому контексту, який публікує той чи інший ресурс, та не поширюючи певний контекст, якщо існують сумніви у правдивості його змісту.

Висновки.

Дезінформація (особливо в умовах існування так званих невідомих змінних глобального характеру, якою сьогодні якраз і виступає пандемія коронавірусу) перетворюється на проблему національної безпеки, що здатна дестабілізувати світовий уклад. Оскільки дезінформація з приводу пандемії CoVID-19 та її наслідків здатна ще більше посилити потенційну загрозу суспільній стабільності в цілому, а так само життю та здоров'ю громадян, тому цей феномен слід розглядати саме у контексті безпекового виміру сучасного світу, вважаючи його одним із найпомітніших викликів, що супроводжує останнім часом процес глобалізації буття будь-якого суб'єкта інформаційних відносин.

Коефіцієнт корисної дії від боротьби з дезінформацією щодо ситуації з коронавірусом, безумовно, підвищуватиметься, якщо ця діяльність сфокусована за кількома стратегічними напрямками. Ефективними заходами, що не вимагають будь-яких часових затрат та поєднуються в окремий самостійний напрям, є заходи, пов'язані зі спростуванням відповідної дезінформації та забезпеченням у такий спосіб медіапростору від неї на майбутнє. Ще одним напрямом протидії поширенню дезінформації є законодавчий рівень. Для розв'язання аналізованої проблеми з огляду на можливості зазначеного напрямку якомога скоріше необхідно розпочати, з одного боку, формування міжнародного законодавства, спрямованого на рішучу боротьбу з фейковими новинами,

а з другого боку, на національному рівні слід опрацювати законодавчі механізми юридичної відповідальності, спрямовані на недопущення генерування або ретрансляції подібних новин принаймні за участю учасників інформаційного простору, внаслідок чого створюється загроза національній безпеці нашої держави. У свою чергу, метою медіавиховання та медіапросвітництва є формування у людини критичного стилю мислення стосовно наявної інформації у необмеженому просторі новин.

Використана література

1. Valeev D.K., Nuriev A. G. Digitization of Law: Some Problematic Aspects. *Journal of Politics and Law*. 2019. Vol. 12, No. 5. P. 135-139.
2. Baker M. Digital Transformation. Create Space Independent Publishing Platform, 2014, 226 p.
3. Батиргарєєва В.С. До питання ризиків та загроз, пов'язаних із діджиталізацією України: зб. тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції *Актуальні проблеми інформаційного права в умовах глобалізації*, м. Черкаси, 28 лист. 2019 року. Черкаси: Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, 2019. С. 79-81.
4. Григорьев В.Н., Суходолов А.П., Ованесян С.С., Спасенникова М.Г., Тюньков В.В. Цифровые информационные платформы как предмет нормативно-правового регулирования в сфере уголовного судопроизводства. *Всероссийский криминологический журнал*. 2019. Т. 13. № 6. С. 873-883.
5. Осипов В.Ю., Юсупов Р.М. Информационный вандализм, криминал и терроризм как современные угрозы обществу. Тр. СПИИРАН. 2009. Вып. 8. С. 34-45.
6. Албул С.В. Протидія інформаційним загрозам в умовах антитерористичної операції: матеріали Всеукраїнської науково-практичної *Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання*. Одеса: ОДУВС, 2016. С. 7-8.
7. Levy K., Schneier B. Privacy Threats in Intimate Relationships. *Journal of Cybersecurity*. Vol. 6. Issue 1. 2020. URL: <https://academic.oup.com/cybersecurity/article/6/1/tyaa006/5849222?searchresult=1> (дата звернення: 02.06.2020).
8. Java S., Basheer F. L., Riaz S., Kaur M. J., Mushtaq A. Detection of Online Manipulation to Prevent Users Victimization. *Amity International Conference on Artificial Intelligence (AICAI)* (Dubai, United Arab Emirates 4-6 February 2019). Dubai: Amity University Dubai, 2019. P. 593-599.
9. Tabassum A., Mustafa M. S., Maadeed S. A. A. The need for a global response against cybercrime: Qatar as a case study. *6th International Symposium on Digital Forensic and Security (ISDFS)*. (Antalya, Turkey, Mar 22, 2018 – Mar 25, 2018) Antalya: IEEE, 2018. P. 1-6.
10. Александров А.С., Александрова И.А. Организационно-правовой механизм противодействия киберпреступности в эпоху цифровых технологий. *Юридическая наука и практика на рубеже эпох: уроки прошлого, взгляд в будущее*: сб. тр. / отв. ред. Г.Г. Бриль, В.В. Груздев. Кострома, 2018. С. 303-309.
11. Лефтеров Л.В. Криминологическая характеристика мошенничества, совершенного с использованием электронно-вычислительной техники. *Leges i viae*. 2018. № 8-2. С. 69-73.
12. Котенко И.В., Юсупов Р.М. Информационные технологии для борьбы с терроризмом. *Защита информации. ИНСАЙД*. 2009. № 2 (26). С. 74-79.
13. Fox C.J. Information and Misinformation. In book: *An Investigation of the Notions of Information, Misinformation, Informing and Misinforming*. Westport Conn: Greenwood press, 1983. 223 с.
14. Botha J., Pieterse H. Fake News and Deepfakes. *A Dangerous Threat for 21st Century Information Security*: 15th International Conference on Cyber Warfare and Security: Conference Paper. Norfolk, USA, 2020. P. 57-66.
15. Buchanan T., Benson V.B. Spreading disinformation on Facebook: Do trust in message source, risk propensity or personality affect the organic reach of 'fake news'? *Social Media and Society*. 2019. 5 (4). P. 1-9.

16. Zubiaga A., Aker A., Bontcheva K., Liakata M., Procter R. Detection and Resolution of Rumours in Social Media: A Survey. *ACM Computing Surveys*. 51(2). February 2018. Article No. 32. URL: <https://doi.org/10.1145/3161603> (дата звернення: 20.06.2020).
17. Golovchenko Ye., Hartmann M., Adler-Nissen R. State, Media and Civil Society in the Information Warfare over Ukraine. *International Affairs*. 2018. Vol. 95. Issue 5. P. 975-994.
18. Lewandowsky S., Stritzke W.G.K., Freund A.M., Oberauer K., Krueger J.I. Misinformation, Disinformation and Violent Conflict: From Iraq and the “War on Terror” to Future Threats to Peace. *American Psychologist*. 2013. 68 (7). P. 487–501.
19. Tran T., Valecha R., Rad P., Rao R. An Investigation of Misinformation Harms Related to Social Media During Humanitarian Crises. *Secure Knowledge Management In Artificial Intelligence Era: 8th International Conference (Goa, India, December 21-22, 2019)*. India: SKM, 2019. P. 167-181.
20. Батиргарєєва В.С. Світ ніколи не буде таким, як раніше: до картини кримінологічного футуризму: матеріали Інтернет-конференції *Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи*, м. Полтава, 29 квіт. 2020 р. Харків: Право, 2020. С. 26-30.
21. Гуторова Н.О. Протидія фальсифікації медичних виробів в період пандемії COVID-19: матеріали Інтернет-конференції *Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи*, м. Полтава, 29 квіт. 2020 р. Харків: Право, 2020. С. 73-75.
22. Калініна А.В. Карантин в Україні та фонові для злочинності явища. *Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи: матеріали Інтернет-конференції*, м. Полтава, 29 квіт. 2020 р. Харків: Право, 2020. С. 129-131.
23. Колодяжний М. Г. Вплив карантину на стан злочинності в Україні: матеріали Інтернет-конференції *Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи*, м. Полтава, 29 квіт. 2020 р. Харків: Право, 2020. С. 160-153.
24. Советский энциклопедический словарь. Москва: Советская энциклопедия. 1979. 1600 с.
25. Дезинформация. URL: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1297893> (дата звернення: 21.06.2020).
26. Что такое дезинформация? Описание и определение термина. URL: <https://biznes-prost.ru/dezinformaciya.html> (дата звернення: 19.06.2020).
27. Usher K., Durkin J., Bhullar N. The COVID-19 pandemic and mental health impacts. *International Journal of Mental Health Nursing*. 2020. No 29. P. 315-318.
28. Ren S.-Y., Gao R.-D., Chen Y.-L. (2020). Fear Can Be More Harmful than the Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus 2 in Controlling the Coronavirus Disease 2019 Epidemic. *World Journal of Clinical Cases*. 2020. Feb 26. Vol. 8 (4). P. 652-657.
29. Monson S. Ebola as African: American Media Discourses of Panic and Otherization. *Africa Today*. 2017. Vol. 63 (3). P. 3-27.
30. Нечет Т.В. Днепре дома с потенциально больными коронавирусом стали помечать листовками. URL: <https://kr.ua/covid/666307-v-dnepre-doma-s-potentsyalno-bolnomyu-koronavirusom-staly-pomechat-lystovkamy> (дата звернення: 15.06.2020).
31. В Facebook придумали новый способ борьбы с фейками о коронавирусе. URL: <https://tech.liga.net/technology/novosti/v-facebook-pridumali-novyy-sposob-borby-s-feykami-o-koronavirusu> (дата звернення: 19.06.2020).
32. Єврокомісія презентувала Кодекс протидії фейкам. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2629474-evrokomisia-prezentovala-kodeks-protidii-fejkam.html> (дата звернення: 20.06.2020).
33. The Coronavirus Outbreak. URL: <https://www.nytimes.com/news-event/coronavirus> (дата звернення: 16.06.2020).
34. Major Publishers Take Down Paywalls for Coronavirus Coverage. URL: <https://www.adweek.com/digital/major-publishers-take-down-paywalls-for-coronavirus-coverage> (дата звернення: 20.06.2020).
35. Madhav N., Oppenheim B., Gallivan M., Mulembakani P., Rubin E. et. al. Pandemics: Risks, Impacts, and Mitigation. In: *Disease Control Priorities: Improving Health and Reducing Poverty*

(third edition): Vol. 9, edited by D. T. Jamison, H. Gelband, S. Horton, P. Jha, R. Laxminarayan, C.N. Mock, R. Nugent. Washington, DC: World Bank Group, 2018. P. 315-345.

36. Samaan G., Patel M., Olowokure B., Roces M. C., Oshitani H. et al. Rumor Surveillance and Avian Influenza H5N1. *Emerging Infectious Diseases*. 2005. Vol. 11 (No 3). P. 463-466.

37. Pandemic Profiteering: How Criminals Exploit the COVID-19 Crisis. URL: <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/pandemic-profiteering-how-criminals-exploit-covid-19-crisis> (дата звернення: 21.06.2020).

38. Спеціальний отчет Європейської служби зовнішніх зв'язей (ЄСВЗ): Дезінформація о коронавірусе – краткий обзор інформаційної середовища. URL: <https://euvsdisinfo.eu/ru> (дата звернення: 21.06.2020).

39. Костенко О.О. Щодо відповідальності за поширення суспільно небезпечної дезінформації (дискусійні питання). *Альманах права. Право і прогрес: складові забезпечення в сучасних умовах*. Вип. 7. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2016. С. 296-300.

40. Countering Foreign Propaganda and Disinformation Act. December, 8. 2016. URL: <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/senate-bill/3274/text> (дата звернення: 17.06.2020).

41. Coronavirus: Russia denies spreading US conspiracy on social media. URL: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-51599009> (дата звернення: 14.06.2020).

42. Коваленко М., Беленькая М., Тарасенко П. Вакцина от фейков. Как мир борется с дезинформацией о пандемии. Газета “*Коммерсантъ*”. 2020. 31 марта. № 57. С. 4.

43. О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и статьи 31 и 151 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации: Федеральный Закон от 01.04.20 г. № 100-ФЗ. *Российская газета*. № 72. 2020. 3 апр.

44. Про протидію дезінформації: презентація законопроекту. URL: <https://mkms.gov.ua/files/InformPolityka.pdf> (дата звернення: 30.05.2020).

45. Johal Sarbjit S. Psychosocial Impacts of Quarantine During Disease Outbreaks and Interventions that May Help to Relieve Strain. *New Zealand Medical Journal*. 2009. June, 5. Vol. 122 (1296). P. 47-52.

46. Gupta V. K., Saini C., Oberoi M., Kalra G., Nasir M. I. Semmelweis Reflex: An Age-Old Prejudice. *World Neurosurgery*. 2020. April. No. 136. P. 119-125.

47. Кіщак В. Недовіра, хаос та паніка. Як дезінформація впливає на людей і що з цим робити. URL: https://espresso.tv/article/2020/04/23/nedovira_khaos_ta_panika_yak_dezinformaciya_vplyvaye_na_lyudey_i_scho_z_cym_robity (дата звернення: 18.06.2020).

~~~~~ * * * ~~~~~